

Величко В.В., канд. екон. наук
Посольство України в Китаї

МОДЕЛІ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ КИТАЮ: ФОРМУВАННЯ, СТРУКТУРА, ПЕРСПЕКТИВИ

*Розглянуто результати дослідження інноваційних моделей макро- та мікроре-
гонів Китаю, створених у ході реформи регіональної економіки, що проводиться-
ся у країні.*

Моделювання та імплементація моделей регіональної економічної політики перетворилася на усе важливіший об'єкт академічних та прикладних досліджень. При цьому у Китаї виходять з того, що процеси економічної інтеграції становлять чи не головний тренд розвитку світової економіки, коли не тільки у межах окремих країн, а й кількох країн, що мають спільні кордони, чи навіть континентів/субконтинентів (Європа, Південно-Східна Азія) утворюються організації економічного співробітництва, діяльність яких відображає зрілість процесів регіональної інтеграції [1].

Великі масштаби китайської економіки, її динамічний, на межі "перегріву", розвиток, глибокі розбіжності у рівні розвитку регіонів, нерівномірне розміщення продуктивних сил, соціальні проблеми регіонів виступають основними факторами підвищення уваги китайського керівництва до вирішення багатогранних проблем регіональної економіки.

Китайські економісти вважають, що попри успіхи у досягненні найвищих у світі темпів економічного зростання Китай ще не наблизився до подолання глибоких розбіжностей у розвитку його регіонів, далекого від їх оптимальної структури.

На їх думку, процеси інтеграції на макrorівні рухаються повільно, лише окремі регіональні структури є генераторами швидкого економічного зростання, у більшості ж регіонів він має еволюційний, якщо не застійний, характер [2].

Розбіжності у економічному розвитку макrorегіонів (зокрема, сталий розвиток Західних, Центральних регіонів) та їх державна підтримка становлять об'єкт довгострокового планування, будучи водночас основним напрямом стратегії економічного розвитку Китаю [3].

Слід врахувати, що на регіональну політику держави тривалий вплив справляла командно-адміністративна система Китаю, що панувала протягом 1950–1980-х рр.

З початком політики реформ та відкритості наприкінці 1970-х рр. практика замкнених господарських комплексів, які склалися у межах одиниць адміністративного районування (провінцій, міст, округів, повітів та ін.) за часів централізованого управління, вичерпала себе. Натомість, у середині 1980-х рр. була запроваджена перехідна модель у вигляді економічних поясів – Східного, Центрального та Західного. Модель дозволила, зокрема, долати замкненість економік провінцій, створювати більш сприятливі умови для проведення економічної реформи, залучення іноземного капіталу, перетворення підприємств у реально господарюючі суб'єкти.

За останні 10–15 років система економічних поясів (далі ЕП) зазнала суттєвих змін, які пов'язані з переходом від державного централізованого планування до змішаної системи коротко-, середньо- та довгострокового, індикативного планування та, здебільшого, економічного прогнозування.

Із зміцненням ринкових засад економіки Китаю питання економічного районування перестало бути прерогативою лише центральних органів влади. Якщо раніше ним опікувалися центральні партійні та державні органи, рішення яких були відображені окремими розділами у партійних директивах та імплементаційних документах виконавчої влади, то нині ними більш активно займаються регіональні органи влади, зокрема, комітети і комісії з розвитку тих чи інших суб'єктів економічного районування (спеціальних економічних зон, зон техніко-економічного розвитку тощо).

Про початок децентралізації у регіональній політиці свідчило як реформування бюджетного процесу, в тому числі перерозподілу більшої частини видатків центрального бюджету на користь регіонів, так і "регіонотворчість", тобто утворення нових чи зміни складу та контуру існуючих макрорегіонів. Яскравим прикладом децентралізації на макрорівні свідчило виділення з ЕП таких субрегіонів: середньої течії ріки Хуанхе (з Центрального ЕП), нижньої течії ріки Хуанхе (з Східного ЕП), течії рік Янцзи (зі Східного ЕП), Сінцзяна та Тибету (із Західного ЕП) тощо [4].

Очевидно, що зазначені зміни сприяли прискоренню процесів утворення економічних комплексів. Ці процеси досить швидко просувалися разом із зміцненням ринкових засад китайської економіки (впровадженням сімейного підприємства у сільському господарстві та приватизацією державних підприємств і відродженням підприємництва у промисловості) та формуванням необхідних техніко-економічних передумов (визрівання індустріальної структури господарства, розв'язання транспортних проблем, створення інвестиційних фондів, подолання організаційних труднощів тощо).

Про прискорення перехідного періоду в економічному районуванні засвідчило утворення нових моделей макрорегіонів, які фактично "розмили" усталену конфігурацію ЕП.

Формування нових моделей макрорегіонів пов'язане з інтенсивними процесами комплексоутворення у найбільш розвинутих районах Китаю – у дельтах рік Янцзи та Чжуцзян та у районі Пекін-Тяньцзинь-Таншань, які розпочалися наприкінці 1990-х рр.

Зі вступом Китаю до Світової Організації Торгівлі (2001 р.) значно прискорився процес входження економічної системи Китаю (в тому числі її регіональної складової) у світове, особливо регіональне (АТР, Південно-Східна Азія) господарство.

Із ширшим залученням економіки китайських регіонів до нього (в тому числі у формі спеціальних економічних зон, зон техніко-економічного розвитку, які були створені для залучення іноземного капіталу) та з посиленням зовнішнього впливу з боку АСЕАН і в рамках транскордонного співробітництва, макрорегіони почали отримувати потужний вплив зовнішніх чинників [5].

Нині регіональна інтеграція супроводжує перехід Китаю від планової до ринкової економіки, від замкнених ресурсно-виробничих циклів до інтегрованих інвестиційно-виробничих комплексів та форм реалізації продукції на регіональних та світовому ринках.

Завдяки досягненням китайської економічної та географічної науки та активним зусиллям з їх просування у директивних (партійних та виконавчих) органах, влада Китаю отримує нові рекомендації та поради щодо економічного районування, регіонального управління тощо, які переслідують важливі економічні та соціальні цілі.

Останнім часом, поряд з визнаними економістами-регіоналістами Китаю Лю Гогуаном, Юй Гуан'юанем, У Цзинлянем, Ма Хуном, Чень Дуншенем, Сунь Шанцином та Лі Цзинвеном активні дослідження регіональних аспектів китайської економіки проводять такі економісти, як Сюй Чанле, Чжан Дасун, Чжу Хоулунь та ін. Масштабні дослідження проводять колективи академічних та регіональних інституцій [6].

Так, у працях Чжу Хоулуня виконано макроекономічний аналіз основних тенденцій регіональної політики, висвітлені питання стратегії її розвитку в умовах ринкової економіки та впливу на неї процесів регіональної інтеграції і врешті-решт – глобалізації [7].

Стан виробництва та його структура у макрорегіонах Китаю проаналізовані у роботах Чжан Дасуна, які мають солідну теоретичну основу [8].

Прикладні питання, в тому числі аналіз структури економіки регіонів, результати порівняльних досліджень їх розвитку висвітлені у науковому доповіді Цао Гуанміна [9].

Провідними інституціями, які займаються дослідженнями в галузі регіональної економіки, є Інститут економіки Академії суспільних наук Китаю, а також Пекінська та Шанхайська академії суспільних наук.

Якщо в Інституті економіки регіональні дослідження проводяться в теоретичному ключі та за проблемним принципом, то регіональні академії взяли на себе функції колективного аналізу розвитку конкретних макрорегіонів [10, 11].

Так, мікрорегіону дельти ріки Янцзи присвячені дослідження кількох шкіл регіональної економіки, які склалися у Шанхайській академії суспільних наук (керівники Чжоу Веньлін, Чень Вей, Лін Яочу), у Фуданському (Чжоу Веньлін), Цзяотунському (Гао Лусі, Чень Хунмін, Ло Шоугуй), Хуачжунському педагогічному (Цзен Ган, Сюй Чанле, Лю Цзюньде), Тунцзиському (Чжан Дуншань) та Фінансово-економічному (Чжао Сяолей) університетах (усі – м. Шанхай).

Регіональний аспект широко представлений в економічній статистиці держави. На регулярній основі видаються статистичні довідники, суттєву частину яких становлять матеріали у розрізі регіонів [12].

Зазначені дослідження, здійснені наприкінці 1990-х – на початку 2000-х рр., свідчать про кардинальні зміни регіональної політики, зокрема, впровадження її нових моделей.

Так, протягом 1990-х рр. у сфері макроекономічного районування сформувалися такі основні моделі:

- повністю – економічний макрорегіон дельти ріки Янцзи (м. Шанхай, провінції Цзянсу та Чжецзян);
- критеріям макрорегіону став відповідати господарський комплекс навколо Бохайської затоки (міста центрального підпорядкування Пекін і Тяньцзінь та м. Таншань провінції Хебей);
- у цілому – макрорегіон дельти ріки Чжуцзян.

Аналіз китайськими економістами новоутворених моделей дозволив виділити ядра зосередження банківської, фінансової, інформаційної, організаційно-управлінської та інших видів сервісної діяльності у великих містах із щільною забудовою, інтенсивною внутрішньою маятниковою міграцією та активними локальними зв'язками між суб'єктами підприємницької діяльності.

Оточуючи ядра промислових та транспортних вузлів супутникового типу, високоінтенсивні аграрні господарства, а також зони пріоритетного розвитку (техніко-економічні, нових та високих технологій тощо), що виконують індустріальні та аграрні функції, значною мірою пов'язані з обслуговуванням ядер.

У макрорегіонах створено якісно відмінні від існуючих виконавчих чи партійних органів, нові ланки управління, завдання яких (на прикладі макрорегіону дельти ріки Янцзи) можна узагальнити таким чином:

- перед ядром – розширення масштабів зовнішніх економічних зв'язків, збереження високих темпів зростання; перебудова структури з ухилом на розвиток капіталомістких чи техномістких виробництв (у автомобільній, телекомунікаційній, електронній, авіаційній промисловості, спеціальній металургії та фармацевтиці);

- перед супутниками – форсований розвиток інфраструктури (швидкісних магістралей Шанхай-Ханчжоу-Нінбо, Шанхай-Нанкін, порту Бейлунь, транзитних річкових та каботажних перевезень), перебазування підприємств (чорної металургії, нафтохімії, будматеріалів) з ядра в район середньої течії Янцзи, їх адаптація й початок виробничої діяльності.

Успішна реалізація цих завдань дозволила застосовувати зазначену модель районування в інших регіонах, разом з формуванням ядер інформаційно-фінансово-технологічного типу.

Аналіз фактологічного та статистичного матеріалу дозволяє охарактеризувати макрорегіони таким чином.

Макрорегіон дельти ріки Янцзи (МДРЯ) складається з міста центрального підпорядкування – Шанхая та двох провінцій Цзянсу та Чжецзян, які оточують найбільше місто країни.

Характерною рисою МДРЯ є створення своєрідного територіального комплексу у складі найбільших міст, які складають його урбаністичний каркас, а саме:

м. Шанхай, провінційні центри – Нанкін та Ханчжоу, міста провінційного підпорядкування – Сучжоу, Усі, Ханчжоу, Чженьцзян, Наньтун, Янчжоу, Тайчжоу (провінція Цзянсу), а також Нінбо, Хучжоу, Цзясін, Шаосін, Чжоушань (провінція Чжецзян) (табл. 1).

Макрорегіон дельти ріки Чжуцзян (МДРЧ) складає переважну частину території провінції Гуандун. Основними вузлами його каркасу є адміністративний та економічний центр провінції – місто Гуанчжоу та спеціальні економічні зони – міста Шеньчжень та Чжухай. Останнім часом значно виріс потенціал таких міст, як Хуейчжоу, Фошань, Цзянмень, Дунгуань, Чжуншань.

Характерно, що в МДРЧ, площа якого становить 0,23% площі всього Китаю, економічно активне населення складає понад 2% відповідного прошарку населення країни, а частка науково-технічного персоналу – майже 4% загальнокитайського показника, що свідчить про концентрацію робочої сили та висококваліфікованих кадрів у цьому макрорегіоні (табл. 2).

Таблиця 1

Таблиця основних показників макрорегіону дельти ріки Янцзи

Назва міста	Площа міста, кв. км	Населення, млн чол.		Дороги, км
		всього	у тому числі фахівців	
Шанхай	6340	13,34		6286
Нанкін	6588	5,63	2,8	7329
Чженьцзян	3847	2,67	1,1	1810
Усі	4788	4,39	2,6	3682
Ханчжоу	4375	3,43	2,2	2709
Сучжоу	8488	5,84	3,2	5520
Наньтун	8001	7,8	2,1	6845
Янчжоу	6634	4,52	1,5	3239
Тайчжоу	5791	5,04	1,5	2528
Ханчжоу	16596	6,37	3,1	6560
Ніно	9365	5,46	3,7	5505
Цзясін	3915	3,32	0,81	1966
Хуейчжоу	5817	2,57	0,68	2801
Шаосін	8256	4,33	1,5	4087
Чжоушань	1440	0,97	0,3	949
Всього за МДРЯ	100241,5	75,76		61817

Джерело: Шанхай тунці няньцзянь-2003 (Шанхайський статистичний щорічник-2003); Цзянсу тунці няньцзянь-2003 (Статистичний щорічник провінції Цзянсу-2003).

Таблиця 2

Таблиця основних показників макрорегіону дельти ріки Чжуцзян

Назва міста	Площа міста, кв. км	Населення, млн чол.		Дороги, км
		всього	у тому числі фахівців	
Аньцін	664	3,9	0,2	7662
Фошань	3813	3,39	0,6	3890
Гуанчжоу	7434	7,2	3,8	5138
Дунгуань	2465	1,56	0,34	2533
Хуейчжоу	419	2,83	0,2	7084
Цзянмень	1818	3,81	0,4	4058
Чжуншань	1800	1,36	1,9	1027
Чжухай	1688	0,78	0,74	1017
Шеньчжень	1949	1,39	1,8	1314
Усього за МДРЧ	22050	26,25	10,2	33723

Джерело: Гуандун тунці няньцзянь-2003 (Гуандунський статистичний щорічник-2003); Шеньчжень цзінцзі тецой тунці няньцзянь-2003 (Статистичний щорічник спеціальної економічної зони Шеньчжень-2003).

Трикутник Пекін-Тяньцзінь-Таншань (ТПТТ) складається з двох муніципалітетів центрального підпорядкування – Пекін і Тяньцзінь та найбільших міст столичної провінції Хубей – Таншань, Баодін, Ланфан, Цінхуандао, Чжанцзякоу, Ченде, Ханчжоу (табл. 3).

Порівняльний аналіз зазначених макрорегіонів доводить, що в них склалося найбільш оптимальне для умов Китаю співвідношення площі (1,61% території Китаю) до населення (10,8% його чисельності) з урахуванням чисе-

льності висококваліфікованих фахівців. За співвідношенням територія/населення серед трьох макрорегіонів виділяється МДРЯ (яке відповідно у 4,5 раза більше за МДРЧ та у 3,1 раза більше за ТПТТ).

Таблиця 3

Таблиця основних показників трикутника Пекін-Тяньцзінь-Таншань

Назва міста	Площа міста, кв. км	Населення, млн чол.		Дороги, км
		всього	у тому числі фахівців	
Пекін	16807	11,36	1,97	14359
Тяньцзінь	11919	9,2	0,48	9696
Ланфан	292	0,73	0,2	1228
Баодін	312	0,9	0,3	2324
Тоншань	1182	2,93	1,64	3119
Цінхуандао	363	0,72	0,2	1780
Чжанцзякоу	819	0,85	0,26	1343
Ченде	708	0,45	0,18	1218
Цанчжоу	183	0,48	0,18	1121
Усього за ТПТТ	32587	27,62	5,31	39385

Джерела: Бейцзін тунці няньцзянь–2003 (Пекінський статистичний щорічник–2003); Хебейтунці няньцзянь–2003 (Статистичний щорічник провінції Хебей–2003).

Проте найбільш виразною ознакою випереджального розвитку макрорегіонів є питома вага їх валового внутрішнього продукту (ВВП) у аналогічному загальнокитайському показнику. Так, ВВП МДРЯ в 2003 р. склав 1,9125 трлн юанів (8,027 юаня дорівнює 1 дол. США), що становить близько **19% ВВП Китаю**. Показники ВВП МДРЧ та ТПТТ (відповідно 624,69 та 641,99 млрд юанів в 2003 р.) також складають вагомні частки (разом близько 15%) національного ВВП.

У зазначених макрорегіонах найбільші міські агломерації – Шанхай, Пекін, Гуанчжоу, Шеньчжень та ін. нині виступають ядрами макрорегіонів, опорами регіонального каркасу. Так, у ТПТТ частка Пекіну у загальному обсязі торгівлі макрорегіону (не кажучи про ВВП та інші головні макроекономічні показники) становила в 2003 р. близько 86%.

У МДРЯ безумовним лідером є Шанхай, ВВП якого, між іншим, істотно перевищував ВВП китайської столиці (у 2003 р. 450,8 млрд юанів та 321,2 млрд юанів відповідно).

Характерною рисою МДРЯ та МДРЧ є зростаюче значення в їхній територіальній структурі супутників-міст провінційного підпорядкування (див. табл. 1, 2). ВВП кожного з таких міст у 2003 р. складав не менш ніж 40 млрд юанів.

З огляду на розбіжності у розвитку регіонів, показники регіонального ВВП на душу населення в Китаї мають глибинний соціально-економічний підтекст, дозволяючи на основі порівняльного аналізу ухвалити рішення щодо бюджетної, податкової або соціальної політики.

Беручи середньозважений показник ВВП на душу населення Китаю близько 8–10 тис. юанів, можна дійти висновку про далеко випереджальний розвиток макрорегіонів на тлі інших регіонів країни.

Так, ВВП на душу населення МДРЯ становив 25962,24 юаня, ТПТТ – 23721,3 юаня. Проте найбільше в Китаї абсолютне значення має цей показник у МДРЧ – 36440,31 юаня, або в 3,6 раза більше середньо китайського. У са-

мому МДРЧ за показником ВВП на душу населення виділяється Спеціальна економічна зона Шеньчжень – 46388,0 юанів.

В умовах Китаю важливими регіональними макроекономічними показниками та об'єктами макроекономічного аналізу економіки регіонів є індекси роздрібного товарообороту та інвестицій в основні фонди.

За цими індексами (624,7 млрд та 642 млрд юанів відповідно або 15% від загальнокитайського показника) першість посідає МДРЯ, перевищуючи як МДРЧ, так і ТПТТ. Проте річна (у 2004 р. порівняно з 2003 р.) динаміка зростання індексів практично однакова: МДРЯ – 11,5% , МДРЧ – 11,4%, ТПТТ – 12%.

Маючи експортно-орієнтовані господарства, макрорегіони є основними контрибуторами зовнішньої торгівлі Китаю: експорт МДРЯ у 2004 р. становив **35% товарного експорту Китаю**.

Слід зазначити, що в рамках макрорегіонів комплексоутворювальні мегаполіси, або центральні міста – *хесинь чениши* – (у МДРЯ – це Шанхай) становлять потужні центри тяжіння для менших міст і промислово-технологічних зон, які дедалі активніше виступають як філії експортних баз перших.

Проте розрив у експортоспроможності на користь центральних міст все ще має відчутний характер: серед міст МДРЯ Шанхай експортує продукції на 62,66 млрд дол., у той час як м. Чжоушань – на 0,496 млрд дол.

Центральні міста-ядра утримують лідируючі позиції й з інших показників (капіталовкладення в основні фонди, роздрібний товарообіг тощо), у тому числі з розрахунку на душу населення (табл. 4).

Таблиця 4

Показники економіки макрорегіонів на душу населення, юані КНР

Макрорегіон	Інвестиції в основний капітал	Роздрібна торгівля	Експорт
МДРЯ, в т.ч. Шанхай	8480,14 16391,93	8251,59 15253,82	1220,47 2402,51
МДРЧ, в т.ч. Гуанчжоу, Шеньчжень	10509,35 13867,64 57356,76	13512,15 19020,84 49450,70	4289,96 1911,69 33375,40
ТПТТ, в т.ч. Пекін, Тяньцзінь	10900,94 15966,73 8827,16	11302,95 15355,10 10242,75	1042,59 1110,09 1261,30

Джерело: Шанхай тунці няньцзянь–2003 (Шанхайський статистичний щорічник–2003); Цзянсу тунці няньцзянь–2003 (Статистичний щорічник провінції Цзянсу–2003); Бейцзін тунці няньцзянь–2003 (Пекінський статистичний щорічник–2003); Хебей тунці няньцзянь–2003 (Статистичний щорічник провінції Хебей–2003); Гуандун тунці няньцзянь–2003 (Гуандунський статистичний щорічник–2003); Шеньчжень цзінцзі теңюй тунці няньцзянь–2003 (Статистичний щорічник Спеціальної економічної зони Шеньчжень–2003).

Співвідношення між галузями (сільське господарство/обробна промисловість, транспорт/наукомістке виробництво, послуги) складає ще один важливий показник розвитку макрорегіонів Китаю (за традицією китайської статистики, воно має таку нумерацію: галузевий комплекс 1, галузевий комплекс 2 та галузевий комплекс 3 відповідно). Макрорегіони Китаю мають такі основні показники (у відсоткових пунктах):

МДРЯ – 5,8:51,9:42,3;

МДРЧ – 5,6:49,3:45,1;

ТПТТ – 4,0:42,3:53,7.

Показники переконують, що найбільш сучасна галузева структура макрорегіону (з точки зору наукомісткої продукції) склалася в ТПТТ, в той час, як у МДРЧ та МДРЧ домінує обробна промисловість. Серед центральних міст передова структура створена у Пекіні – 3,1:34,7:62,2. Лише незначною мірою столичному мегаполісу поступаються Шанхай, Гуанчжоу та Нанкін.

Проте у масштабі економіки країни навіть середні показники по кожному з макрорегіонів свідчать про істотні переваги структури їх господарства у порівнянні з іншими регіонами Китаю (табл. 5).

Таблиця 5

Доля виробництва макрорегіонів у виробництві КНР, %

Регіон	Галузевий комплекс 1	Галузевий комплекс 2	Галузевий комплекс 3
МДРЧ	7	19	23
МДРЧ	3	9	12
ТПТТ	2	5	10
Усього	12	33	45

Джерело: Шанхай тунці няньцзянь–2003 (Шанхайський статистичний щорічник–2003); Цзянсу тунці няньцзянь–2003 (Статистичний щорічник провінції Цзянсу–2003); Бейцзін тунці няньцзянь–2003 (Пекінський статистичний щорічник–2003); Хебей тунці няньцзянь–2003 (Статистичний щорічник провінції Хебей–2003); Гуандун тунці няньцзянь–2003 (Гуандунський статистичний щорічник–2003); Шеньчжень цзінцзі тецуйтунці няньцзянь–2003 (Статистичний щорічник спеціальної економічної зони Шеньчжень–2003).

Аналіз дає підстави стверджувати, що макрорегіони посідають лідируючі позиції з виробництва наукомісткої продукції та послуг Китаю, включаючи такі галузі, як інформаційні технології, автомобілебудування, фармацевтична промисловість, космічна та військова сфера, спеціальна металургія, транспортні засоби.

Водночас центр тяжіння таких галузей, як важке машинобудування, металургія, основна хімія, видобування корисних копалин та базові галузі агропромислового комплексу, які у період індустріалізації (особливо у 1950–1980-х рр.) складали основу економічного потенціалу Північного, Східного та Південного Китаю, поступово переходять у Центральні та Західні регіони країни, тобто переміщуються у західному напрямку.

З розвитком ринкової економіки Китаю помітні зрушення відбулися у регіональній структурі власності, зокрема, у співвідношенні форм державної, колективної, приватної форм власності, у тому числі – власності іноземного капіталу.

Так, на підприємствах державної власності (залежно від регіону) виробляється від 2 до 18,9% регіонального ВВП (без урахування внеску іноземної власності), колективної – 0,3–16,2%, приватної – від 19,5 до 37,3%. Таким чином, приватний капітал посів чільне місце серед усіх форм власності національного капіталу.

Іноземна власність також становить суттєву частку регіональної власності. Підприємства з іноземним капіталом виробляють близько 44,2% регіонального ВВП у МДРЧ, до 36,9% регіонального ВВП у МДРЧ та до 41,1% регіонального ВВП у ТПТТ. Тобто внесок іноземної власності у створення ВВП вже наближається, а у деяких регіонах перевищує внесок приватного

капіталу. З точки зору внеску до регіонального ВВП державна власність перемістилася ледь не на останнє місце в ієрархії форм власності.

Макрорегіони становлять об'єкт не тільки державної економічної політики, а й місцевого самоврядування. Так, у Шанхаї створено міжрегіональний комітет з управління МДРЯ, який має постійний орган оперативного управління та щорічно проводить сесії за участю віце-губернаторів, віце-мерів, інших представників регіонів, ділових кіл, приватних підприємців. Завдяки цьому у МДРЯ запобігають забюрократизованості чи формалізації цього по суті напівофіційного регіонального органу.

У МДРЧ накопичено досвід транскордонного співробітництва з сусідніми Гонконгом та Макао, розпочато створення "великого МДРЧ" за їх участю. Підписання китайсько-гонконгської угоди про тісніше економічне партнерство (СЕРА) дозволило ширше використовувати переваги Гонконгу в інтересах використання його реекспортних можливостей, капіталів, передових методів корпоративного управління, менеджменту та сервісу в інтересах МКРЧ [13].

У МДРЯ та МДРЧ процеси комплексоутворення, розподілу праці, інтеграції поглиблюватимуться, переходячи в такі сфери, як фінанси, логістика, наука і техніка, людські ресурси. Ядра макрорегіонів (передусім Шанхай, Цзянсу та Чжецзян) поступово перетворюватимуться у центри передових досліджень, управління зовнішньою торгівлею та фінансовими ресурсами, послуг з менеджменту та консалтингу.

За комплексною оцінкою наукового потенціалу та конкурентоспроможності технічних досягнень, Пекін посідає перше місце в країні, Шанхай – третє, провінція Цзянсу – шосте, Чжецзян – восьме [14].

Супутники перебиратимуть на себе функції виробничих баз, розвиваючи обробну промисловість за умов використання передових розробок, методів управління та фінансових ресурсів ядер. У такий спосіб економічні та управлінські зв'язки всередині макрорегіонів стануть міцнішими, ефект комплексоутворення – вагомішим.

В Китаї висловлюються думки, що у МДРЯ та МДРЧ завершується формування ринкових засад економіки, спільного ринку, інвестиційного клімату, цілісної інформаційної, комунікаційної та транспортної мережі і що регіони вступили в завершальний період індустріалізації [15].

Попри їх відносну новину, інноваційні підходи до регіональної економічної політики з боку політичних та наукових кіл Китаю не вичерпалися із створенням моделей макрорегіонів дельти рік Янцзи та Чжуцзян. Китайські науковці одностайно стверджують, що необхідно шукати інші, транскордонні (усередині унітарної держави) моделі організації та управління регіональними господарствами [16].

У ході розробки стратегії розвитку Китаю з точки зору регіональної економіки, виявилися принципово нові підходи як учених, так і практиків до створення нових моделей районування та регіонального управління. Серед учених, чий ідеї привертають увагу своєю креативністю та нестандартним характером, слід відзначити Ван Іміня, Чень Хуая, Го Ванціна, Ван Юнхуна, Нью Веньюаня, Лі Шаньтун (жін.), Чжоу Вея, Нью Фенжуаня, Лу Біня та інших економістів та управлінців [17].

У пошуку нових моделей районування, зокрема, створення макро- та мікрорегіональних комплексів, регіонального планування, маркетингу тощо

не менш активними виявилися регіони. На Другому всекитайському форумі з розвитку економічного макрорегіону "Велика дельта ріки Чжуцзян" (м. Ченду, 2005) – далі ВДРЧ – підбито підсумки його діяльності після прийняття формального рішення про створення у 2004 р.

Як відомо, макрорегіон ВДРЧ засновано за ініціативою керівників дев'яти провінцій, які представляють як розвинений Східний регіон Китаю (Гуандун, Фуцзянь, Хайнань) та провінції менш розвинутого Центрального Китаю (Хунань, Цзянсі), так і порівняно відсталого Південно-Західного Китаю (Гуйчжоу, Цзянсі, Юньнань, Сичуань).

Показники регіону (площа дорівнює 2,3 млн кв. км, що становить 20% площі КНР, населення – близько 500 млн чол., що перевищує населення країн ЄС, ВВП – більш як 600 млрд дол. США, перевищуючи ВВП Індії та наближаючись до ВВП Канади) свідчать про масштабність експерименту і велику відповідальність його творців.

Шляхом консенсусу, досягнутого між керівниками, експертами та громадськістю, у ході становлення макрорегіону визначено мету його діяльності – подолання замкненості провінцій та районів, заохочення розвитку макрорегіонального ринку, забезпечення рівності його господарюючих суб'єктів, раціонального розміщення факторів матеріального виробництва та їх належної організації.

Аналіз економіко-географічного розташування регіону свідчить, що його ініціатори – провінційні економісти і керівники – пішли далі від уже апробованих моделей регіональної політики.

Адже макрорегіон ВДРЧ охоплює провінції з різними умовами господарювання та економічного розвитку і навіть не вписується в досить нові, але вже усталені макрорегіони – дельти ріки Янцзи та дельти ріки Чжуцзян.

Слід підкреслити, що до новоствореного макрорегіону вперше у практиці макроекономічного районування долучилися й спеціальні адміністративні райони КНР – Гонконг та Макао. Для цього у нагоді стала існуюча правова база – Угода про економічне партнерство між Гонконгом та материковим Китаєм – СЕРА.

Загалом, правова база макрорегіону ВДРЧ складається з 20 багатосторонніх документів, що дає підстави його учасникам сподіватися на стабільний розвиток новоутворення.

Аналіз, зроблений такими економістами, як Лю Їнцю, Лі Цзяньге та Дін Женьчжуном, свідчить, що у перший рік після утворення макрорегіону ВДРЧ (2004) відбулися позитивні зрушення у подоланні замкненості економік відносно відсталих регіонів (провінції Хунань, Гуйчжоу, Цзянсі), залучення до них інвестицій з більш розвинених, реалізації завдань щодо підвищення конкурентоспроможності, урегулювання вад у ціновій політиці, у координації роботи транспортного комплексу, більш цілеспрямованого перетікання робочої сили у межах макрорегіону ВДРЧ.

Так, інвестиції з більш розвинутої провінції Фуцзянь до менш розвинутої – Гуансі – за останній рік зросли у 4 рази, до 1,5 млрд юанів, перевищивши темпи зростання фуцзяньських інвестицій до провінції Хайнань (для якої Фуцзянь є традиційним донором) за 2000–2003 рр. [18].

Дослідники феномену макрорегіону ВДРЧ вважають, що його рамки дозволять уникнути як надто швидкого зростання ринковості регіональних

економік, так і надто великого адміністративного втручання в економічні процеси.

Один з керівників Академії суспільних наук Китаю Лю Їнцю вважає, що концепція макрорегіону ВДРЧ забезпечує подолання не тільки природно-географічної замкненості внутрішніх регіонів, але й рамок усталеного економіко-географічного районування, зокрема макрорегіону дельти ріки Янцзи, макрорегіону дельти ріки Чжуцзян та макрорегіону району Бохайської затоки.

Не вкладається вона й у рамки поділу регіонів за принципом розташування біля моря, басейну рік, кордонів держави, тому потенційно вона має велику районоутворювальну силу і є свідомим вибором у реалізації завдань динамічного, стійкого розвитку [19].

Найбільшу увагу привертають результати досліджень Інституту економіки Пекінської академії суспільних наук, здійснені у рамках "великого", всекитайського плану наукових досліджень під керівництвом відомого економіста Чжао Хуна.

Чжао Хун та очолювана ним школа виходять з того, що нерівномірність розвитку регіонів Китаю є основою дисбалансу його економічного зростання [20]. За офіційними даними, співвідношення між ВВП більш розвинених Східних та Західних регіонів Китаю постійно зростає на користь перших: якщо у 1999 р. воно становило 2,2:1, то у 2002 р. – 2,8:1, а у 2004 р. – вже 3,4:1 [21].

Західні ж економісти у своїх дослідженнях акцентують увагу на таких рисах дисбалансу як розбіжність у доходах міського та сільського населення, різні норми бюджетних видатків на освіту, пенсійне забезпечення, охорону здоров'я тощо. За даними Нобелівського лауреата в галузі економіки Дж. Мерліса, середній дохід на душу населення міст Китаю у 2004 р. дорівнював 6500 юанів, а сіл – усього 2000 юанів, що становило 3,5:1 на користь населення міст. Ще більша розбіжність у бюджетних видатках на соціальні цілі – 6:1 [22].

У свою чергу, дисбаланс у розвитку соціальної сфери призводить до знецінення політичного курсу на побудову "гармонійного суспільства" (*сехе шехуей*), в якому регіональна гармонія становить один з основоположних постулатів.

Більш того, на думку Чжао Хуна, нерівномірність, розбалансованість розвитку регіонів призвела до численних явищ дублювання у виробництві та будівельному комплексі, викликала нездорову конкуренцію у доступі до природних ресурсів і, як наслідок, – їх "розбазарювання" у зростаючих масштабах.

Нові виклики, з якими стикаються регіональні господарства, вимагають вже не стільки нового теоретичного осмислення, скільки дороговказу з боку керівних регіональних органів – лейтмотив багатьох наукових дискусій та рекомендацій. Останні, зокрема, розробляються Народною політичною консультативною радою Китаю та її регіональними органами [23].

Нововведення мають не тільки сприяти зменшенню регіональних розбіжностей, а й забезпечити виграш об'єктів та суб'єктів регіональної політики завдяки посиленню внутрішньорегіональної співпраці, чіткішій координації у межах регіону. Це знайшло виразне втілення у мікроекономічних моделях – "економіки центральної частини" та "децентралізованої моделі".

У цьому контексті винесена Чжао Хуном на широке обговорення "теорія економіки центральної частини" – *цзунбу цзінцзі лілунь* (далі ТЕЦЧ) може

розглядатися як одна з альтернатив стандартному, випробуваному на практиці, але поступово втрачаючому ефективність мікроекономічному інструментарію регіональної політики [24]. Тобто існуючі рамки мікрорегіонів (місто провінційного підпорядкування, повіт, повітове місто або селище, волость та волосне село) та їх адміністративні економіки.

У підсумку, імплементація ТЕЦЧ забезпечуватиме раціональне розміщення виробництва та розподіл праці між мікрорегіонами.

Обґрунтовуючи ТЕЦЧ, Чжао Хун вважає, що з поглибленням процесів глобалізації і розвитком інформаційних технологій (ІТ) виникла нова тенденція управління підприємствами, коли їх центральні частини (*цзунбу*), тобто головні офіси, або штаб-квартири, дедалі більше віддаляються від безпосереднього матеріального виробництва. Управління ресурсами окремо взятої компанії, завдяки використанню ІТ, відбувається у новий спосіб, коли розміщення головного офісу поблизу виробництва втрачає необхідність.

Саме ІТ обумовили виникнення необхідності перегляду усталеного домінування центрів-міст (*чжунсінь ченши*) у розміщенні виробництва.

При обґрунтуванні ТЕЦЧ враховується очевидний феномен міського будівництва у розвинутих країнах – домінування центральних офісів у великих містах та відчутний просторовий відрив від них виробничих потужностей, які розміщуються будь-де у країні чи навіть (у випадку транснаціональних корпорацій) далеко за її межами.

Зазначений феномен викликав появу нових форм регіональної структури міського господарства, зайнятості, містобудування, а у подальшому – перспективного планування міського середовища, його природоохоронного комплексу і загалом – нового тренду урбанізації як економічного та соціального явища.

Запропонована модель економіки центральної частини (ЕЦЧ), на думку Чжао Хуна, дає, як мінімум, такі переваги.

По-перше, якщо користуватися можливостями ІТ, можна ефективно використовувати потенціал як великого міста, де розташований головний офіс, з його фінансовими ресурсами, рівнем менеджменту, світогосподарськими зв'язками, так і регіонів, де кращий доступ до природних ресурсів, транспортних розв'язок, джерел енергопостачання та природоохоронних об'єктів.

Як відомо, традиційні схеми локалізації центрального офісу разом з виробничою площею зустрічають у ході розвитку міст дедалі більші труднощі через численні урбаністичні та екологічні проблеми.

По-друге, підприємства, що розміщені поза межами міста-центру, як правило, мають вищий рівень рентабельності, який використовуватиметься головним офісом в інтересах залучення нових фінансових та інтелектуальних ресурсів в інтересах виробництва для досягнення конкурентоздатніших економічних результатів (зниження собівартості, зростання прибутку), постійного оновлення ряду продукції у рамках маркетингової стратегії усього підприємства.

По-третьє, регіони, віддалені від центра міста, отримують додаткові імпульси розвитку, оскільки до них по лінії "головний офіс – винесене назовні виробництво" потрапляють капітали, технології, інші нематеріальні ресурси.

Вони працюють також і на економіку регіону, оскільки вважається, що і головний офіс, і підприємства сплачують податки, частина яких йде до регіональних бюджетів (через податкові органи центрів міст та регіонів відповідно).

Низку позитивів несе впровадження ЕЦЧ самим підприємствам, оскільки:

- сприяє поліпшенню структури підприємства шляхом збільшення частки його ресурсів, що спрямовуються на збільшення у продукції підприємства долі доданої вартості, перехід до виробництва наукомістких продуктів та збільшення у валовому продукті підприємства частки виробничих (післяпродажних, сервісних, ремонтних тощо) послуг.

- сприяє задіянню кумулятивного ефекту реструктуризації окремо взятого підприємства, оскільки до виробництва наукомісткої, технологічно складної продукції чи послуг незмінно долучається дедалі більше субпідрядників, постачальників, консультаційних та дослідницьких установ, що розміщені у самому регіоні. У такий спосіб регіональна економіка отримує додаткові імпульси росту, активізує фактори зростання її конкурентоспроможності.

- надає якісно інші переваги центр-місту у контексті зростаючого споживання ними інформаційних послуг, наукових розробок, банківських, страхових, освітніх послуг, не кажучи вже про попит, викликаний їх представницькими витратами, високим життєвим рівнем їх вищої управлінської ланки та кваліфікованого персоналу.

Як доводять дослідження, зазначений фактор відіграє важливу роль у розвитку економіки регіонів.

Не менш важливе місце ЕЦЧ посідає у забезпеченні зайнятості населення, у центрі-місті – менеджерів, маркетологів, фахівців ІТ, працівників банківської, офісної справи високої кваліфікації, у регіонах – синіх "комірців", постачальників, працівників сфери обслуговування, транспортників.

Непересічним є соціальний ефект ЕЦЧ, який полягає, зокрема, у створенні у центрі-місті, у регіонах ринкового середовища, умов для розширення наукомісткого виробництва, сфери послуг, підвищення якості і конкурентоспроможності регіонального виробництва, виходу на зарубіжних партнерів, світовий ринок.

Очікується, що імплементація ЕЦЧ у соціальному плані сприятиме досягненню гармонії між людиною і природою, економікою і довкіллям, створенню передумов переходу до цивілізованого, висококультурного життя.

Відображенням специфіки китайської економіки є твердження розробників ТЕЦЧ про те, що ЕЦЧ сприятиме забезпеченню високої ефективності внутрішньої фірмової системи адміністрування (*сінчжен сітун*) витіснить надмірну опору на ринкові методи, сприяючи гармонії суспільства, досягненню єдності та координації економічного зростання та заощадливого використання природних ресурсів [див. 24].

З інших інноваційних моделей регіональної економіки, що пропонуються китайськими науковцями та практиками, увагу привертає також якісно нова, протилежна ТЕЦЧ, модель розміщення, яка дістала назву *фей чжунсінь моши*, тобто децентралізована модель (ДМ).

ДМ розроблена з урахуванням зменшення ефективності централізованого характеру управління виробництвом та виробничими відносинами. Причина – надто високий ступінь централізації управління перестає відображати розгалужену, подрібнену спеціалізацію сучасних продуктивних сил [25].

Об'єктивною вимогою світової економіки є прагнення кожної держави до рівноправного, збалансованого розвитку. Разом з новим типом міжнародних відносин, заснованим на принципі багатополарності, формується модель розвитку світової економіки на основі радше диверсифікації, подрібнення, ніж на централізації.

Тому на противагу до ТЦЕ виникла ДМ, яка має такі основні риси:

- багатосторонність;
- комплексність;
- багатофункціональність;
- поліцентричність;
- однорідність у різноманітності.

Втім, ДМ не означає політичну автономію її суб'єктів, будучи способом спільного розвитку через взаємні зв'язки. В історії матеріального розвитку людства чітко проглядається тенденція залежності форм урбанізації від розвитку суспільного господарства. В історії Китаю вони пройшли шлях від роздрібненості міського господарства до його централізації. Нині, на початку процесу урбанізації стояло завдання розв'язання проблем створення міста, перебудови аграрної економіки в урбаністичну, з більш високим рівнем організації та продуктивності праці.

Пройшовши процес централізації, міське господарство знову повстало перед дилемою щодо ефективного використання як природних ресурсів, так і робочої сили. Сучасні міста досягли такої межі, коли ефект централізації було вичерпано, що виявилось у нестачі ресурсів, у тому числі енергетичних та водних, виникненні транспортних проблем, скупченості населення з відповідною екологічною і навіть епідеміологічною (САРС, курячий грип) небезпекою.

Повертаючись до ДМ, слід зазначити, що вона не відкидає, більш того, передбачає існування центру-міста (*чжунсінь ченши*). З точки зору територіального устрою, розміщення виробництва вона водночас передбачає створення сполученої з ним смуги (*банькуай*), забезпечуючи ефект багатосторонності, комплексності тощо.

На прикладі китайської столиці очевидно, що у 1950–1990-ті рр. її урбанізація досягла піку централізації, водночас, центр-місто швидко вийшло за межі міської стіни, приєднавши до міської території спочатку близькі передмістя, потім – повіти, які з ними безпосередньо межували.

Центр-місто також зазнало значних змін, додавши до традиційного адміністративного компоненту потужний офісно-діловий сектор з сучасними атрибутами – розвиненою інфраструктурою, сферою обслуговування тощо.

У такий спосіб центр-місто продовжувало зміцнювати свою роль, у той час як приєднані передмістя взяли на себе функцію спальних районів для чиновницької та ділової еліти столиці.

У результаті центр-місто зазнало типових для централізованої моделі труднощів – дефіцит води, чистого повітря, а також транспортні проблеми, інші вади великого міста.

Зазначені обставини сприяли становленню ДМ, яка може служити інструментом у створенні якісно нового урбаністичного простору Пекіна.

Автори концепції пропонують закласти її у планування міста. Як один з варіантів пропонується створення на основі існуючої системи розміщення дві осі багатополарності, уздовж яких створити два пояси – *дідай*. Пояси торка-

ються центра-міста лише в обмежених масштабах, даючи простір розвитку периферії регіонів.

У свою чергу, у межах поясів передбачається створення нових міст (*сінь чен*) або селищ (*чен чжень*), що закладає основу до їх подальшого структурування, можливо створення у перспективі власного центру міста.

Таким чином, ДМ поступово набиратиме притаманних їй рис, коли центр-місто доповнюватиметься не спальними районами, а новими точками зростання, де поєднання робочої сили з засобами виробництва набуде ефективності, для чого буде створене якісно нове середовище на засадах багатосторонності тощо.

У ДМ поєднання робочої сили з засобами виробництва створює нову якість міського середовища, а для підприємств – можливість об'єднання у ланцюги, мережі, комплекси та інші угруповання.

Таким чином, моделі макрорегіонів дельт рік Янцзи та Чжуцзян, трикутника Пекін-Тяньцзинь-Таншань, Великої дельти Чжуцзяну (включаючи Сянган та Аомень), а також мікромоделей (зокрема, децентралізована модель та модель центральної частини) поступово перетворюються у важливий фактор економічного зростання національної економіки і водночас – у поле інновацій регіональної економічної політики. Випереджальний характер розвитку макро- та мікрорегіонів, створених на основі моделей, доводять ще виразніші показники їх зовнішньої торгівлі та залучення ними іноземних інвестицій.

У зазначених регіонах, на відміну від інших регіонів Китаю, процес формування спільного ринку, регіонального розподілу праці, комплексування практично наближається до реального завершення, перейшовши з концептуальної у практичну площину.

Порівняльний аналіз економік регіонів, ефективності нових моделей об'єктивно свідчить, всупереч проголошеним намірам пришвидшити розвиток Західного та Центрального економічних поясів, про поступове переміщення полюсу економічного зростання до дельт рік Янцзи та Чжуцзян, міської агломерації навколо Бохайської затоки, інших великих міст Китаю, де повніше використовуються їх ринковий, природний та людський потенціал, а також можливості оптимізації структури виробництва, системи регіонального управління та районування.

Література

1. *Ше Нін*. Гуаньюй шицзе цзінцзі ітіхуа цзіге лі лунь веньті де цзуншу (Щодо узагальнення кількох теоретичних питань інтеграції світової економіки) // Шицзе цзінцзі цінкуан (Ситуація у світовій економіці). – 1998. – № 21. – С. 36.
2. *Чень Гуанпо*. Лунь цзінцзі ітіхуа де лоцзі цзечен (Про логічну структурування економічної інтеграції) // Цаймао цзінцзі (Економіка фінансів та торгівлі). – 1999. – № 9. – С. 44.
3. Група прикладного аналізу економіки НДІ макроекономіки КНР. 2005 – Чжунго цзінцзі цзоусян (Напрямки поступу економіки Китаю у 2005 р.) // Ляован (Спостерегач). – 2004. – № 44. – С. 15.
4. *Ян Кайчун*. Цюйюй ітіхуа фачжань де цзоусян (Напрямки розвитку регіональної інтеграції) // Чжунго цюйюй фачжань яньцзю (Дослідження з розвитку регіонів Китаю): Чжунго шехуей фачжань чубаньше. – 1997. – С. 149.

5. Хоу Жоши. Цун цзінцзі ітіхуа цзоусян цзінцзі цюаньцюхуа (Від регіональної інтеграції до економічної глобалізації) // Шицзе цзінцзі (Світова економіка). – 1996. – № 3. – С. 29.
6. Лун Сяомін. Цюйюй ітіхуа лілунь гайнянь цзі фачжань (Теоретичні основи регіональної інтеграції та її розвиток): Шехуей кесюе веньчжай чубаньше. – Пекін, 1997. – 301 с.
7. Чжу Хоулунь. Чжунго цюйюй цзінцзі фачжань чжаньлюе (Стратегія розвитку регіональної економіки Китаю): Шехуей цзінцзі чубаньше. – Пекін, 2003. – 198 с.
8. Чжан Дасун. Цюйюй чаньсе цзегоу дунай юхуа лі лунь цзі яньцзю (Теорія і дослідження переваг у становленні структури виробництва регіонів): Шехуей цзінцзі чубаньше. – Пекін, 2002. – 215 с.
9. Цао Гуанмін. Цюй юй цзінцзі фачжаньде цзінсян яньцзю (Дослідження з основ та напрямків розвитку регіональної економіки): Шехуей цзінцзі чубаньше. – Пекін, 2003. – 280 с.
10. Бейцзін шехуей кесюеюань. Чжунго цюй юй цзінцзі фачжань баогао-2003 (Доповідь Пекінської академії суспільних наук щодо розвитку регіональної економіки Китаю-2003): Шехуей кесюе веньчжай чжубаньше. – Пекін, 2004. – 92 с.
11. Шанхай шехуей кесюеюань. Чанцзян саныцзяочжоу цюйюй цзінцзі фачжань яньцзю-2003 (Дослідження 2004 року щодо економічного розвитку макрорегіону дельти ріки Янцзи): Шанхай женьмін чубаньше. – Шанхай, 2005. – 301 с.
12. Чжунго цзінцзі тунці няньцзянь-2003" (Щорічник економічної статистики Китаю за 2003р.): Чжунго цайчжен цзінцзі чубаньше. – Пекін, 2004. – 584 с.
13. СЕРА нейді юй Сянган цзяньлі ген цімі цзінмао гуансі де аньпай (Положення СЕРА (Closer Economic Partnership Agreement) щодо встановлення більш тісних торговельно-економічних відносин між Гонконгом та внутрішніми районами КНР) // www.chinafiw.net
14. 2002 Чжунго кецзі тунці няньцзянь-2002 (Щорічник з статистики науки і техніки Китаю за 2002 р.): Чжунго кецзі чубаньше. – С. 612.
15. Хуан Хуей. Чацзюй года (Розбіжності надто великі) // Ляован (Спостерігач). – 2005. – № 9. – С. 23.
16. Див. наприклад, Ван Імін. Шехуейчжуі шичан цзінцзі тічжи жогань чжуняо веньті яньцзю (Дослідження з деяких важливих питань системи соціалістичного ринкового господарства). – Пекін: Чжунго цзіхуа чубаньше, 2002; Чень Хуай. Чжунго цзю жіцзюй да жедянь (Дев'ять великих найактуальніших регіональних проблем Китаю). – Пекін: Чжунго фачжань чубаньше, 2000; Лі Шаньтун. Діцзюй чженце юй сетяоф ачжань (Регіональна політика та розвиток координації). – Пекін: Чжунго цайчжен цзінцзі чубаньше, 1995.
17. Чжу Хоулунь. Чжунго цюйюй цзінцзі фачжань чжаньлюе (Стратегія розвитку регіональної економіки Китаю): Шехуей цзінцзі чубаньше. – Пекін, 2003. – 198 с.; Гао Гуаншен. Чжунго діюй цзінцзі чжаньлюе ганяо. Цяньянь (Вступ до "Основ стратегії розвитку китайської економіки"). – Пекін: Гоуюань сінвень чубаньше, 2005. – С. 8.
18. Хоу Давей. Фаньчжу хецзо (Співпраця у регіоні Великий Чжуцзян) // Ляован. – 2005. – № 31.
19. Лю Їньцзю: Цзяцян чаньцюань баоху, туйцзін цзішу чуансін (Посилювати захист власності, стимулювати технічні інновації) // Ляован. – 2005. – № 26.
20. Чжао Хун. Цзунбу діцзюй: шисянь цюйюй хецзо гунін (Економіка центру: взаємний виграш у здійсненні регіональної співпраці) // Чжунго ченши фачжань юй цюйюй цзінцзі гоцзі луньтань (Міжнародний симпозіум з розвитку урбаністики та регіональної економіки Китаю): – Пекін, Бейцзін жибао чубаньше, 2005. – С. 36.
21. Чен Іси. Чжунго цзінцзі фачжань юй гайге яньцзю (Дослідження розвитку та реформи економіки Китаю). – Пекін: Учжоу чуаньбо чубаньше, 2000. – С. 12–13.
22. James A. Mirrlees. Chinese regional development and its social consequences // Чжунго ченши фачжань юй цюйюй цзінцзі гоцзі луньтань (Міжнародний симпозіум з

розвитку урбаністики та регіональної економіки Китаю. – Пекін: Цзінцзі жибаоше, 2005. – С. 3; *Цзємусі Моліси* (китайська звукова калька прізвища James A. Mirrlees). Луньвень цінсюань фейдунчен сіньсі сяде цзілі лі лунь (Виклад теорії асиметричної інформації). – Пекін: Шанву іншугуань, 1997. – С. 23.

23. *Яо Силян*. Туйцзінь гунє бушу гайцао, вейчи діюй цзінцзі цзенчжан (Просувати реформу розміщення промисловості, підтримувати розвиток регіональної економіки // Бейцзін жибао (Пекінська газета). – 2004. – 27 липня.

24. *Чжао Хун*. Цзунбу цзінцзі (Економіка центральної частини). – Пекін: Чжунго цзінцзі чубаньше, 2004. – С. 34.

25. *Ван Юнхун*. Цун шехуей, чженчжи, цзінцзіде "фей чжунсінь сяньсян" дао ченши фачжань юй цюйюй цзінцзіде "фей чжунсінь моши" (від "явища децентралізації" у суспільстві, політиці, економіці до "децентралізованої моделі" у розвитку міст та регіональній економіці // Чжунго ченши фачжань юй цюйюй цзінцзі гоцзі луньтань (Міжнародний симпозіум з розвитку урбаністики та регіональної економіки Китаю. – Пекін: Цзінцзі жибаоше, 2005. – С. 3.